

Актуальні аспекти відшкодування капітальних витрат

В статті обґрунтовується роль та значення інвестиційного лізингу та амортизаційних відрахувань як факторів інноваційного розвитку підприємств та ефективного джерела капіталовкладень. Розкриваються особливості формування лізингових відносин в національному господарстві. Пропонується комплекс заходів щодо оптимального розвитку лізингу, та амортизаційних відрахувань як продуктивних джерел капіталовкладень.

In the article the role and value of the investment leasing and depreciation deductions as factors of innovative development of enterprises and effective source of capital investments is established. The features of forming of leasing relations in the national economy open up. The complex of measures on optimum development of leasing, and depreciation deductions as productive sources of capital investments, is offered.

Ключові слова: *капітальні витрати, лізинг, лізингова операція, інновації, кредит, оренда, амортизаційна політика.*

Вступ. Засади ефективного господарювання будь-якого підприємства базуються на постійному пошуку і прийнятті рішень стосовно забезпечення фінансових ресурсів на оновлення наявної матеріально-технічної бази, розширення обсягу виробництва (робіт, послуг), а також на освоєння нових видів діяльності, включаючи інвестування коштів на ринку капіталів, у цінні папери, тощо. Можна без застереження стверджувати, що забезпеченість підприємства довгостроковими активами є домінуючим елементом, який визначає продуктивність усіх господарських процесів. Проте це вимагає здійснення значних витрат на формування основного капіталу.

Обмеженість вільних фінансових ресурсів, які можна використовувати для інвестування та наявність альтернативних варіантів обумовлюють необхідність детального аналітичного вивчення інвестиційних проектів, як на стадії прийняття рішень про вибір напрямків залучення і вкладання коштів, так і на стадії оцінки ефективності впровадження обраного напрямку.

Гнатюк Т.М., доцент, к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Василюк В.В., студент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Можливими джерелами формування основного капіталу, за певних умов, можуть стати інвестиційний лізинг та амортизаційні відрахування.

Постановка завдання. Теоретичні аспекти управління ресурсним забезпеченням процесу розширеного відтворення основних фондів та відшкодування капітальних витрат відображені в роботах таких вітчизняних вчених: М. Чумаченко, С. Голов, П. Житний, Бондар М.І., Дугієнко Н.О., Кондур О.С., Крупка Я.Д., Скочиляс С.М. та інші. Слід відмітити колосальну вагу і наукову цінність результатів здійснених ними досліджень в напрямку теоретичного та науково-методичного обґрунтування суті, цілей і функцій ресурсного забезпечення довгострокових активів. Однак в оцінці пріоритетності та результативності використання тих чи інших джерел фінансування реальних інвестицій не досягнуто однакості. Більше того, не існує єдиної думки, щодо можливості усунення різночитання досліджуваних категорій у нормативному законодавстві.

Результати. Означення лізингу, як особливого виду оренди наводиться в параграфі 6 главі 58 ГКУ та в ст.292 ЦКУ. В той же час, поняття лізинг визначається, ще в низці нормативно-законодавчих актів. Зокрема, в Законі про фінансовий лізинг це поняття трактується з позиції господарсько-правових відносин, що витікають з договірних умов. Не роздільним поняттям характеризує дану дефініцію в підпункті 1.18.1 ст. 1 Закон про прибуток – “...оперативний лізинг (оренда); фінансовий лізинг (оренда)...”. Проте далі в підпункті 1.18.2 ст. 1 цього ж нормативного документа наводиться вичерпний перелік умов фінансового лізингу, а тому можна припустити, що оперативним лізингом вважається будь-яка оренда яка не є фінансовим лізингом. В бухгалтерському законодавстві (П(С)БО – 14 так і окреслюється суть даної категорії “...оренда відмінна від фінансової...”. Однак, далі наводиться перелік ознак при наявності яких (хоча б однієї з перелічених) оренда вважається фінансовою [2]. А тому, кожен суб’єкт господарювання, обираючи лізинг, як альтернативний варіант формування та приросту основних фондів повинен враховувати існуючі нормативні розбіжності у визначенні об’єкта лізингу, оскільки, від цього залежить механізм здійснення та відшкодування капітальних витрат.

Економічна сутність лізингу впродовж тривалого часу залишається досить спірною та різні джерела дають різні визначення терміна “лізинг”. Різноманіття поглядів пояснюється недостатньою розробкою теоретичних питань лізингу та

відсутністю єдиного методичного підходу на практиці. Одні науковці розглядають лізинг як своєрідний спосіб кредитування підприємницької діяльності, інші – ототожнюють його з довгостроковою орендою, треті – вважають лізинг завуальованим способом купівлі-продажу засобів виробництва[7]. Проте, безспірним залишається оцінка лізингу, як джерела накопичення довгострокових активів. А усі матеріальні, нематеріальні і грошові цінності сформовані на підприємстві у наслідок минулих подій теоретично можуть використовуватись на забезпечення різних напрямків і форм інвестиційної діяльності в цілому і акумулювання основного капіталу, зокрема. Слід зазначити, тільки капітальні інвестиції прямо впливають на зміну структури виробничих відносин, а тому мають істотний впливу на ефективність національного господарювання

Таблиця 1.

Оцінка вартості загального капіталу підприємств України за натурально речовим складом у 2007 – 2008 роках (без урахування капіталу фінансово-кредитних установ)*

Актив	Абсолютні величини, млн. грн.		Питома вага, %		Зміна аналізованих показників (+/-)				
	на 31 грудня 2007 року	на 31 грудня 2008 року	на 31 грудня 2007 року	на 31 грудня 2008 року	в абсолютних величинах, млн. грн.	у питомій вазі, %	Темп приросту, %	Абсолютне значення 1% приросту млн. грн.	у % до зміни загальної вартості майна
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Необоротні активи	1248695,0	1552055,6	51,15	47,82	303360,6	-3,33	24,29	12489,1	37,72
у тому числі основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи та інвестиційна нерухомість:									
- залишкова вартість	787619,8	970207,2	32,26	29,89	182587,4	-2,37	23,18	7876,9	22,70
- знос	925281,8	1917406,8	-	-	992125,0	-	107,22	9253,2	-
незавершене будівництво	155816,9	202662,9	6,38	6,24	46846,0	-0,14	30,06	1558,4	5,83
довгострокові фінансові інвестиції	250857,6	304436,5	10,28	9,38	53578,9	-0,9	21,36	2508,4	6,66
інші необоротні активи	54400,7	74749,0	2,23	2,30	20348,3	0,07	37,40	544,1	2,53
Оборотні активи	1178129,5	1665319,5	48,26	51,31	487190,0	3,05	41,35	11782,1	60,57
Витрати майбутніх періодів	14195,9	27454,7	0,58	0,85	13258,8	0,27	93,40	142,0	1,65
Необоротні активи та групи вибуття	81,5	595,4	0,01	0,02	513,9	0,01	630,55	0,8	0,06
Загальна вартість майна	2441101,9	3245425,2	100	100	804323,3	0	32,95	24410,4	100

*Розраховано на основі статистичної інформації Державного комітету статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/> [3]

Динаміка приросту балансової вартості основних фондів підприємств України на фоні приросту їх зносу є доволі млявою – 32,18 % проти 107,22 % (табл. 1). В цей же час, приріст загального капіталу підприємств України відзначається позитивною динамікою. Так в період з 2007 по 2008 роки він

склав 32,95 %, що в абсолютному виразі становить 804323,3 млн. грн. На 60,57 % такий результат відбувся за рахунок приросту загального розміру оборотних активів на 41,35 %, що в абсолютному виразі становить 487190,0 млн. грн. Ступінь впливу приросту необоротних активів на 24,29 % становить лише 32,72 %, а приріст вартості основних засобів на 182587,4 млн. грн. впливає на приріст загального капіталу на рівні 22,7%. За 2008 рік на кожен відсоток приросту припадає 11782,1 млн. грн. абсолютного приросту оборотного капіталу і тільки 7876,9 млн. грн. на приріст основних засобів. В аналізованому періоді спостерігаються незначні структурні зрушення на користь збільшення питомої ваги оборотних коштів (3,05 %), витрат майбутніх періодів (0,27 %), необоротних активів та групи вибуття (0,01 %) і зменшення долі необоротних активів в цілому на 3,33 % і основних засобів на 2,37 %, зокрема.

Таблиця 2.

**Якісна оцінка основного капіталу підприємств України у 2007 – 2008 роках
(без урахування капіталу фінансово-кредитних установ)***

<i>Показники</i>	<i>на 31 грудня 2007 року</i>	<i>на 31 грудня 2008 року</i>	<i>Зміна аналізованих показників (+/-)</i>
Основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи та інвестиційна нерухомість млн. грн.:			
- первісна вартість	1712901,6	2887614,0	1174712,4
- знос	925281,8	1917406,8	992125,0
- залишкова вартість	787619,8	970207,2	182587,4
Величина власного капіталу млн. грн.	1029775,5	1133603,7	103828,2
Коефіцієнт зношеності	0,54	0,66	0,12
Коефіцієнт придатності	0,46	0,34	-0,12
Індекс постійного активу	0,76	0,86	0,10

*Розраховано на основі статистичної інформації Державного комітету статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/> [3]

Рівень спрацювання основного капіталу підприємств установ і організацій (без урахування фінансово-кредитних установ) в Україні станом на кінець 2008р. становив 66 % проти 54 % у 2007році (табл. 2). Первісна вартість основних засобів зростає за цей період на 1174712,4 млн. грн., а сума нарахованого зносу – на 992125,0 млн. грн., що призвело до збільшення показника зношеності та зниження придатності основних засобів на 12 %. Понад 40% балансової вартості основного капіталу – це об’єкти віком приблизно 25 років. На сьогоднішній день існуючі темпи оновлення основного капіталу просто не дають можливості призупинити процес їхнього старіння. Це призводить до втрати конкурентоспроможності економіки, позбавляє

виробництво перспектив впроваджувати нові технології. Як наслідок, в період до 2008 р. спостерігається скороченням кількості підприємств, які впроваджували прогресивні технологічні процеси [8].

Проте індекс постійного активу залишається менше одиниці, і на кінець 2008 року складає 0,86, що свідчить, як про наявність незначного ресурсу на задоволення довгострокових капітальних витрат, так і про здатність покривати довгострокові борги.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновки, що сьогодні в економіці зберігається застаріла виробнича база, продовжується моральне і фізичне старіння засобів праці, а інноваційно-інвестиційне оновлення виробничого потенціалу, яке слугує головною умовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках, відбувається вкрай незадовільно. Позитивні процеси приросту, введення нових потужностей у фазі економічного зростання до 5% поєднуються, проте, з досить низьким коефіцієнтом вибуття старих засобів праці (на рівні 1% на рік) [6].

За ринкових відносин важливого значення набуває вибір оптимальної структури джерел фінансування відтворення і оновлення основного капіталу. Основними джерелами капіталовкладень, на сьогодні, є лізингові операції, банківські кредити, операційна оренда, амортизаційна політика [8]. З огляду на обставини, що склалися із забезпеченням матеріально-технічною базою підприємств в Україні, лізинг потребує оновлення ключових положень законодавчого забезпечення, яке гарантуватиме йому сприятливішу нормативну підтримку, порівняно з іншими методами фінансування капіталовкладень. Створення таких умов для лізингу пов'язано з трьома елементами: правом, контролем (регулюванням і податками) та обліком, оскільки лізинг належить до економічних відносин більш високого рівня в порівнянні з орендою. Для успішного використання інвестиційного лізингу необхідно володіти і вміти використовувати широкий діапазон знань фінансового ринку, фундаментальних основ виробництва та ринку інноваційних технологій. Внутрішньовидові відмінності лізингу є об'єктивними і чітко регламентуються існуючим нормативним законодавством (рис. 1). Однак, існуюча неузгодженість в означенні окремих атрибутів лізингових операцій значно ускладнює застосування фінансового лізингу як джерела формування основного капіталу підприємств України.

№ з/п	Характеристичні ознаки	Прояв ознак відмінності	
		при фінансовому лізингу	при операційній оренді
1.	Предмет (об'єкти) угод	У відповідності до ст. 3 <i>Закону про фінансовий лізинг</i> "... неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів." Іншими словами, це довгострокові активи, які швидко морально старіють, крім земельних ділянок та природних комплексів.	Майно, власність орендодавця, з тривалим строком служби, в т.ч. земельні ділянки та природні комплекси, які використовуються орендарем на умовах строковості і не знімаються з балансового обліку орендодавця [впливає з <i>П(С)БО – 14</i>].
2.	Можливість заміни предмета угоди	У відповідності до ст. 1 п. 1.8.2 <i>Закону про прибуток</i> сторони угоди при укладанні договірних зобов'язань можуть незалежно від того чи є угода фінансовим лізингом визначати статус лізингової операції, як операційний лізинг (оренда)	У відповідності до ст. 1 п. 1.8.2 <i>Закону про прибуток</i> сторони угоди можуть визначати при укладанні договірних зобов'язань лізингову операцію, як операційний лізинг без права подальшої зміни статусу. Проте, <i>П(С)БО – 14</i> чітко визначає вичерпний перелік ознак фінансового лізингу, а тому сторони не мають право визначати в угоді операційний лізинг, якщо присутня хоча б одна ознака фінансового лізингу.
3.	Кількість суб'єктів угоди	У відповідності до ст. 4 <i>Закону про фінансовий лізинг</i> виключно юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу (лізингодавець), фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингоодержувач, продавець - фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу (постачальник). Тобто, як мінімум, три суб'єкти угоди, а якщо угода багатостороння, то участь беруть інші юридичні або фізичні	Оскільки об'єкт оренди залишається на балансі орендодавця, то участь інших юридичних або фізичних осіб не допускається [впливає з <i>П(С)БО – 14</i>].
4.	Форма розрахунку	У відповідності до ст. 16 <i>Закону про фінансовий лізинг</i> гнучка виплата платежів в сумі, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу; платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно, компенсацію відсотків за кредитом та інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу. У відповідності до ст. 1 п. 1.8.2 <i>Закону про прибуток</i> сума лізингових платежів дорівнює або перевищує первісну вартість об'єкта лізингу, чи має бути більшою за 90 відсотків звичайної ціни наполовину зношених об'єктів основних фондів.	Фіксована виплата платежів в розмірах та в порядку згідно укладеної угоди, які в орендаря визнаються витратами згідно <i>П(С)БО – 16</i> , а у орендодавця – іншим операційним доходом на прямолінійній основі [впливає з <i>П(С)БО - 14</i>].
5.	Розподіл відповідальності за збереженість об'єкта (предмета) лізингу між суб'єктами угоди	У відповідності до ст. 10 і ст. 11 <i>Закону про фінансовий лізинг</i> Відповідальність несе лізингоодержувач.	Відповідальність несе орендодавець [впливає з <i>П(С)БО - 14</i>].

Рис. 1. Систематизація характеристичних ознак внутрішньовидового лізингу (систематизовано і складено за [1], [2])

Практика свідчить, що терміновим завданням вітчизняної економіки є оновлення основних фондів на новій технічній основі і прогресивних технологіях. Проте, через відсутність достатнього фінансування, вітчизняні підприємства повільно замінюють номенклатуру устаткування, яке випускається і не в змозі забезпечити потреби у передовій техніці.

Схожа ситуація склалась і з визначенням суті, мети, функцій і способу амортизації в науковому середовищі, а нормативне законодавство не збігається ще й в тлумаченні об'єкта амортизації та розміру амортизаційних витрат. Лібералізація бухгалтерського законодавства надзвичайно розширила можливості підприємств регулювати процес відшкодування раніше понесених витрат на формування основного капіталу. Однак податкове законодавство,

змінюючись по формі, в суті своїй зберігає переважно фіскальну функцію щодо процесу відшкодування капітальних витрат. Це відбувається не стільки через об'єктивну розбіжність між економічною амортизацією та податковими нормами амортизації, скільки через суб'єктивну необхідність вести “подвійну бухгалтерію”. Багато бухгалтерів, через небажання вести окремо податковий облік віднесення витрат на придбання основних фондів на зменшення скоригованого прибутку, нехтують можливістю скористатися тим методом амортизації, який найбільше підходить для підприємства в той чи інший момент часу. А тому, в бухгалтерському обліку, зазвичай, використовуються податкові норми.

Також варто зважити на те, що фактично вартість капітальних витрат підприємству відшкодовує покупець його продукції (товарів, робіт, послуг). Через це, не можна розраховувати на компенсацію будь-якої суми амортизації, а потрібно вибирати метод відшкодування зносу, враховуючи кон'юнктуру того сегменту ринку в якому функціонує підприємство. А якщо, об'єкти основних засобів придбано за рахунок кредитних коштів, то амортизаційні відрахування використовуються на покриття вартості позикового капіталу і не виконують відтворюючої функції [10].

Незважаючи на складність і суперечність питання щодо ролі і місця амортизаційної політики, в процесі відтворення основного капіталу, вирішення його є важливим не лише для теорії, а і для розв'язання практичних завдань у сфері оновлення матеріально-технічної бази виробництва. Є два основні фактори, які впливають на можливість підприємств включати амортизацію до структури власного інвестиційного потенціалу в складі власних коштів, це – обсяги реалізації результатів діяльності та амортизаційна політика держави. При максимальних обсягах реалізації та стимулюючій амортизаційній політиці держави підприємство отримує реальне джерело відтворення капіталу. Однак при відсутності хоча б одного з наведених чинників підприємство втрачає не тільки джерело фінансування, але і несе збитки у вигляді втрати частини вартості авансованого капіталу, оскільки звичайний процес відшкодування витрат затягується на тривалий час [9], [10], [11].

Критична оцінка проблем відтворення основного капіталу і амортизаційної політики в Україні свідчить про те, що на сьогоднішній день регенерування основних фондів виявилось вразливим процесом через відсутність стимулів до

його здійснення та недосконалість економічних механізмів лізингу та амортизації.

Підвищення ролі амортизаційних відрахувань як неоподаткованої частини створеного продукту та удосконалення існуючого механізму фінансового лізингу є пріоритетним вектором інвестиційної політики держави, що впливає на інтереси потенційних інвесторів і регулює процес капіталовкладень у всіх виробників.

Висновки. Таким чином, в умовах трансформаційної економіки підвищується значення амортизації як джерела відтворення основного капіталу, що обумовлено впливом науково-технічного прогресу, змінами у формуванні структури капітальних вкладень, прискоренням морального старіння, переглядом норм амортизаційних відрахувань у бік збільшення, розширення прав підприємств у використанні нарахованих сум амортизації. Активізація інноваційної діяльності неможлива без пошуку, залучення, концентрації та ефективного використання усіх наявних ресурсів відшкодування капітальних витрат. Проведений нами аналіз дозволив виділити напрямки залучення таких ресурсів для відшкодування капітальних витрат через: зниження вартості кредитних ресурсів до прийнятної рівня, для забезпечення ефективності лізингових операцій; надання податкових пільг щодо операцій з міжнародного лізингу для ввезення на територію України високотехнологічного устаткування; створення лізингових центрів, які б спеціалізувалися на обслуговуванні малих підприємств та формували бази даних про попит та пропозицію на обладнання й устаткування; зниження вартості нотаріальних послуг з оформлення договорів лізингу з метою послаблення фінансового навантаження на учасників лізингової угоди; розроблення державної програми мотивації банківського сектору до участі в розвитку лізингових послуг; реформування нормативного законодавства в частині визначення і чіткої класифікації ознак внутрівидового лізингу та узгодженості з існуючою амортизаційною політикою; розробка гнучкої податкової політики щодо амортизації, яка враховувала б особливості функціонування різних підприємств; розробка механізму державного регулювання обсягу і напрямів використання амортизаційного фонду на основі загальнонаціональних інтересів і пріоритетів економічного розвитку.

Розвиток лізингу і вдосконалення амортизаційної політики, на загальнодержавному рівні сприяє, підвищенню якісного рівня та інтенсифікації

розвитку господарюючих суб'єктів шляхом стимулювання процесів реалізації нової техніки, пришвидшення оновлення основних фондів.

Література

1. Аренда: сборник систематизированого законодательства / сост. С. Вовченко; учер. ЗАО “Блиц-Информ”. – Вып.4. – К. : Блиц-Информ, 2005. – 226 с.
2. Бухгалтерський облік. Хрестоматія: збірник систематизованого законодавства / уклад. В. Батищев; заснов. ЗАТ “Бліц-Інформ”. – Вип.1. – К. : Бліц-Інформ, 2007. – 226 с.
3. Державний комітет статистики України. Статистична інформація. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. - режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Бондар М.І. Встановлення лізингових відносин в Україні // Економіка АПК, 2001. №1, с.37-40.
5. Дугієнко Н.О. Амортизаційна політика як інструмент державного регулювання інвестиційного процесу // Проблеми сталого розвитку: економічне зростання та соціалізація. – Донецьк, 2008р. – 357с.
6. Кондур О.С., Марчук Л.В., Смиковчук Т.В. Лізинг як фактор інноваційного розвитку підприємств // Вісник Прикарпатського Національного Університету. —Івано-Франківськ, 2007.—Випуск 5.—307с.
7. Крупка Я.Д. Облік інвестицій: Монографія, -- Тернопіль, 2001. – 302с.
8. Скочиляс С.М. Особливості розвитку лізингових відносин в Україні // Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи, - Тернопіль, 2005. – 354с.
9. Голов С. Концепції амортизації та їх вплив на облік і управління в сучасних умовах // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 8. – С 9 – 15.
10. Житний П. Концепція формування амортизаційної політики в умовах ринкової економіки // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 3. – С 13 – 17.
11. Чумаченко М. Ще раз про амортизацію як важливе джерело інвестиційної діяльності підприємства // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 11. – С 3 – 7.